

Ademruimte voor Gods recht

Hoe kan het dat honderden miljoenen mensen leven met een structureel tekort aan voedsel? Dit is zomaar een van de vele vragen die verband houden met het onderwerp gerechtigheid. Bij het belichten van enkele aspecten van dit thema leg ik een verband tussen gerechtigheid en het herstellen van de lofzang die God toekomt.

De vragen rondom het onderwerp gerechtigheid zijn moeiteloos uit te breiden. Wat is een eerlijke verdeling van grondstoffen, goederen en geld in de wereld? Vinden we dat marktwerking daarvoor een goede basis geeft of is het de rol van overheden om voor herverdeling te zorgen? Verdient iemand die een ander pijn heeft gedaan, straf of vergeving, of juist allebei?

Wanneer we in de nabije toekomst mogelijk een vaccin hebben tegen het coronavirus, zullen we moeten nadenken over hoe deze wereldwijd wordt verstrekt. Staan de samenlevingen met de best gevulde portemonnee vooraan, degenen die leven in landen met de grootste economische en politieke macht of zou een selectie op basis van wie het vaccin het hardste nodig heeft, rechtvaardiger zijn, bijvoorbeeld de meest kwetsbaren, ongeacht nationaliteit, afkomst en hoogte van de bankrekening (als men die al heeft)?

Eigen achtergrond

Dit zijn allemaal vragen die te maken hebben met het onderwerp gerechtigheid. Er is een grote kans dat de antwoorden op deze vragen mede worden bepaald door de plek waar je geboren bent, je sociale achtergrond, je welvaartsniveau, met welke waarden je bent opgevoed, welke kansen je omgeving je biedt en welke gebeurtenissen zich in je leven hebben afgespeeld en momenteel afspelen.

Net als sancocho bestaat Gods gerechtigheid uit verschillende elementen die we alleen in hun onderlinge samenhang kunnen begrijpen

Gezien de breedte van dit onderwerp en de nuances die het verdient, is recht doen aan dit thema in een korte tekst moeilijk. Daarom probeer ik geen antwoorden te geven, maar vooral gesprekstema's aan te reiken.

Wat is rechtvaardig?

Wat is rechtvaardig? Dat is een van de vragen die, ongeacht de tijdsperiode, een centrale rol speelt in de geschiedenis. Een verscheidenheid aan denkers heeft bijgedragen aan een breed pallet van definities en debatteert zowel lokaal als internationaal over hoe in een rechtvaardige samenleving de verhoudingen op sociaal en economisch vlak eruit zouden moeten zien. De debatten in Brussel, in de Tweede Kamer en in de raadzalen van steden draaien met grote regelmaat om dit onderwerp. Waar bij de Duitse filosoof Immanuel Kant rechtvaardig handelen in relatie werd gebracht met het hebben van een goede intentie, staat binnen het utilitarisme van James Mill en Jeremy Bentham vooral het maximaal mogelijke niveau van welzijn en geluk van de meerderheid voorop. Adam Smith benadrukte dat rechtvaardigheid te maken heeft met het hebben van keuzevrijheid voor ieder individu en dat iedere inbreuk daarop als onrechtmatig beschouwd moet worden. Karl Marx verzette zich hiertegen en beargumenteerde dat hiermee vooral een kleine meerderheid beschikking zou hebben over welvaart en vond dat het individu ondergeschikt moet zijn aan het algemeen belang. Er zijn zoveel verschillende meningen, maar wie heeft er gelijk? Zonder een objectieve maatstaf kun je alle kanten op.

Gerechtigheid in de Bijbel

Ook in de kerkgeschiedenis is er heel divers gedacht over wat het bijbelse perspectief is op gerechtigheid. Waar buiten de kerk verschillende definities van rechtvaardigheid tegenover elkaar kunnen staan, zo kan dit ook in de kerk en tussen gelovigen het geval zijn. Het is maar de vraag of wij het bijbelse perspectief op gerechtigheid echt willen begrijpen.

Als Jezus in de gelijkenis van de wijngaard (Matt.20:1-16) betoegt dat degenen die korter hebben gewerkt, hetzelfde loon krijgen als zij die vanaf de vroege morgen gewerkt hebben, kan dat zomaar schuren met de neoliberale waarden, die in onze samenleving geworteld zitten.

Hoe kijken we aan tegen de manier waarop Jezus omgaat met de oneerlijk handelende Zacheüs? Enerzijds confronteert Jezus hem, maar anderzijds kiest Hij ervoor om juist in zijn huis te komen, terwijl anderen Zacheüs met de nek aankijken (Luk.19:1-10). Ook het gebod om te vergeven (Matt.6:15) kan veel vragen oproepen. Betekent dit dat er geen sprake is van schuld en komen daders hiermee niet te gemakkelijk weg?

Verticaal én horizontaal

Bijbelse gerechtigheid heeft zowel een verticale als een horizontale dimensie die nauw met elkaar verweven zijn. Door Jezus' verlossende werk krijgen wij Gods gerechtigheid onverdiend toegerekend. De gebrokenheid die de lofzang tot God onmogelijk maakte, is daarmee hersteld. We leven in een periode waar dit herstel nog niet volledig zichtbaar is. Als beeldragers van

In Colombia

Samen met mijn vrouw Cora heb ik zes jaar mogen werken als diaconaal toeruster voor de Presbyteriaanse Kerk in Colombia. Met de kerk dachten we na over hoe lokale kerkelijke gemeenschappen de liefde van Christus kunnen weerspiegelen in hun eigen context. In Colombia is veel nood. Meer dan vijftig jaar lang heeft het land in een staat van burgeroorlog verkeerd. Ook al is er enkele jaren geleden vrede getekend tussen een guerrillabeweging en de regering, de gevolgen zijn nog steeds voel- en zichtbaar. Het verschil tussen arm en rijk is groot en er is nog altijd sprake van onveiligheid in zowel de steden als op het platteland. De eerste drie jaar hebben we met lokale kerken nagedacht over het thema barmhartigheid en hoe dit praktisch handen en voeten kan krijgen. De laatste drie jaar mochten we met elkaar nadenken over wat gerechtigheid vanuit bijbels perspectief betekent voor kerk-zijn.

Ingrediënten

Het is niet eenvoudig om in de Bijbel een tekst aan te wijzen die gerechtigheid definieert. Het gevaar is dat bij het uitlichten van een tekst de betekenis wordt

versmald. Tijdens de gesprekken hebben we ervoor gekozen om bijbelse gerechtigheid te vergelijken met een gerecht. We namen een typisch Colombiaanse soep als voorbeeld, de 'sancocho'. Dit gerecht heeft veel ingrediënten. Juist de samenhang van deze ingrediënten maakt het gerecht tot wat het is. Niemand kan met slechts een of twee ingrediënten een sancocho maken. Zo ook bestaat Gods gerechtigheid uit verschillende elementen die alleen in hun onderlinge samenhang begrepen kunnen worden. Iedere poging om een element te isoleren van de rest, maakt dat de essentie van de smaak verdwijnt. Samen met gemeenten in Colombia spraken we onder andere over de volgende ingrediënten van Gods gerechtigheid: Gods Koninkrijk, gemaakt naar Zijn beeld, de wet, de naaste, de speciale zorg voor de meest kwetsbaren in Gods schepping, relaties, trouw, heiligheid, eeuwigheid, geloof, waarheid, het niet oordelen, het niet nemen van wraak, vergeving, barmhartigheid, verzoening en het dagelijks wandelen met God. Speciale aandacht hebben we besteed aan het ingrediënt barmhartigheid dat in de Bijbel veelvuldig naast gerechtigheid wordt benoemd en die niet los van elkaar begrepen kunnen worden.

Jezus worden wij geroepen om in Zijn hand en vanuit de kracht van Gods Geest instrumenten te zijn om die lofzang te herstellen.

De twee dimensies komen dicht bij elkaar in de geschiedenis van de tempelreiniging. Deze gebeurtenis vond plaats net na de intocht van Jezus in Jeruzalem en vlak voor Zijn lijden, sterven en opstanding. Jezus drijft de handelaren weg, omdat de tempel een huis van gebed behoort te zijn en geen rovershol (Matt.21:13). Vervolgens genas Hij de blinden en de kreupelen. Jezus herstelt hier de lofzang door enerzijds de handelaren te verdrijven en vervolgens de meest kwetsbaren uit te nodigen om in de tempel te komen. Juist de mensen die door de samenleving niet gezien werden, ziet God wel.

Niet vrijblijvend

Als we zo het doen van gerechtigheid in alle eenvoud definiëren als het geven (of herstellen) van de lof die God toekomt, zoals ook Psalm 150:6 beschrijft, dan stellen we niet zoals de wetgeleerde in Lukas 10 de vraag wie mijn naaste is (vs.29), maar beseffen we dat we door Jezus worden opgeroepen om ons af te vragen voor wie wij een naaste kunnen zijn (vs.36).

Deze gelijkenis gaat niet alleen over barmhartigheid, maar ook over het doen van recht. Bij het dienen van de gewonde man betoonde de Samaritaan niet alleen barmhartigheid, maar deed hij recht aan zowel God als de naaste in nood. Door zijn handelen heen werd God grootgemaakt. Er werd iets hersteld van de lofzang, die verbroken was door wat de gewonde man was overkomen.

Dat juist de priester en de Leviet, die vanuit Gods wet behoorden te weten wat hun plicht was, het nalieten om de man te helpen, is een waarschuwing. Gods roep om recht is niet vrijblijvend.

Zo ook in het bekende tekstgedeelte uit Micha 6. Veelal wordt vers 8 zonder haar context geciteerd, waardoor we over het hoofd kunnen zien dat het hier gaat om een waarschuwing van de profeet. Er wordt zelfs gesproken over een rechtszaak die God

heeft met Zijn volk (vs.2). Ze lieten na recht te doen (vs.1-7), terwijl Gods opdracht helder is: 'Hij heeft u, mens, bekendgemaakt wat goed is. En wat vraagt de HEERE van u anders dan recht te doen, goedertierenheid lief te hebben en ootmoedig te wandelen met uw God.' De Spaanse bijbelvertaling Reina Valera (1960) spreekt hier treffend over 'het liefhebben van barmhartigheid...'. Het doen van recht is dus ook heel praktisch.

Gerechtigheid in conflictsituaties

Hoe gaan we om met situaties waarbij mensen elkaar pijn hebben gedaan in de maatschappij, in de kerk of binnen families? In Colombia bespraken we de vraag: 'Met wie zit jij liever niet aan dezelfde tafel?' Naast bijbelstudie hebben we het voorrecht gehad om met meer dan vijftig personen te mogen spreken over gerechtigheid vanuit verschillende perspectieven. We spraken onder andere met slachtoffers en daders van verschillende conflictsituaties, met economen en theologen. We werden vaak stil van de persoonlijke verhalen. Zo spraken we met Celia uit Peru die vertelde over het verlies van haar vader in de burgeroorlog. Het duurde vijftientig jaar voordat zij met haar familie het lichaam van haar vader vond. Celia wil de daders niet veroordelen in de overtuiging dat het God is Die uiteindelijk recht zal doen. Dit hielp haar in het vinden van rust in deze situatie.

We spraken in Colombia met Alexander, de enige overlevende van een massaslachting. In 1995 werd de bus waarin hij zat, door gewapende mannen stilgezet. Men werd gesommeerd uit de bus te stappen waarna vervolgens vijftientig mensen werden doodgeschoten. Ook Alex werd beschoten, maar hij overleefde. Nog dagelijks moet hij leven met de gevolgen, hij kan bijna niet meer zien of ruiken. Ondanks deze gebeurtenis hield Alex een pleidooi voor vergeving: 'Haat is bitterheid voor de ziel, een vergif dat bereid is voor de ander, maar dat men uiteindelijk zelf neemt, het is levend doodgaan.' Alex vertelde dat hij later een schakel mocht zijn voor het tot geloof komen van een van de daders.

Een patroon doorbreken

De gesprekken maakten ons nog meer duidelijk dat we heel voorzichtig moeten zijn met het geven van gemakkelijke antwoorden op ingewikkelde situaties, maar ook dat veel mensen juist troost en kracht vinden in de manier waarop de Bijbel spreekt over gerechtigheid.

Ons werd duidelijk dat onrecht niet als op zichzelf staande gebeurtenissen gezien moeten worden, maar dat onrecht onderdeel uitmaakt van een keten van oorzaak en gevolg. Het doen van gerechtigheid is niet alleen het rechtzetten van een specifieke gebeurtenis, maar juist het doorbreken van een patroon. In Colombia hebben we dit vergeleken met een ketting die opgebouwd is uit verschillende schakels, zoals je die bijvoorbeeld zou kunnen gebruiken om iets op slot te zetten. Iedere keer wanneer onrecht plaatsvindt, wordt een schakel aan de ketting toegevoegd. Bij elk onrecht kan ervoor gekozen worden om een schakel aan de keten toe te voegen door te reageren met nieuw onrecht, zoals het nemen van wraak of het koesteren van bitterheid. De keten kan ook doorbroken worden door te kiezen voor herstel. Naarmate er herhaaldelijk gekozen wordt om te reageren met onrecht op onrecht, wordt de keten langer en zwaarder. Hierdoor wordt het doorbreken van de keten steeds moeilijker en pijnlijker.

Gerechtigheid in economie en natuur

Gerechtigheid heeft niet alleen betrekking op conflictsituaties. Het is opvallend hoe vaak in de Bijbel een verband wordt gelegd tussen gerechtigheid en de natuur. Niet alleen de mens is geroepen om God te loven, maar ook de rest van de schepping heeft dit doel. Zo benoemt God in Job 38 verschillende elementen van de schepping. In deze tekst zien we Gods grootheid door middel van de schepping naar voren komen. Ook in Psalm 148 zien we dat verschillende onderdelen van de schepping opgeroepen worden God te loven.

Heel de schepping komt pas volledig tot haar recht op het moment dat ze kan bloeien zoals ze door de Schepper is bedoeld. Ook de manier waarop Jezus spreekt over de lelies in het veld, is veelzeggend met betrekking tot de waarde die de natuur heeft voor God (Matt.6:28-29).

Wij mogen van deze aarde gebruik maken en ervan genieten, maar waar ligt de grens? Wanneer kunnen we vanuit bijbels perspectief spreken van onrecht tegen de schepping en wat betekent dit voor onze relatie met God? Hierbij moet ik denken aan de zogenaamde 'earth overshoot day'. Volgens een rekenmethode wordt een dag vastgesteld (de *earth overshoot day*) waarop we in een gegeven jaar meer van de aarde hebben genomen, dan dat ze in datzelfde jaar kan herstellen. Voor 2020 ligt deze datum op 22 augustus. Op die dag hebben we opgebruikt wat de aarde in dit jaar kan herstellen. Over de details achter de rekenmethode kan wellicht discussie worden gevoerd, de boodschap die het communiceert, is wat mij betreft duidelijk. Of de exacte datum nu 22 augustus, 22 juni of 22 november is, we gebruiken meer van de aarde dan dat haar herstellend vermogen toelaat.

Het is onze opdracht om de aarde te bewerken en te onderhouden (Gen.2:15), maar het lijkt erop dat we haar zijn gaan zien als ons eigendom, terwijl de aarde van God is (Lev.25:23). Welke bood-

Herhaaldelijk met wraak of bitterheid reageren op onrecht maakt de keten van onrecht langer en zwaarder

We gebruiken meer van de aarde dan dat haar Herstellend Vermogen toelaat

Earth overshoot day

Op www.overshootday.org wordt uitgelegd hoe de dag wordt berekend waarop we meer grondstoffen gebruikt hebben dan de aarde in datzelfde jaar kan herstellen. In de rekenmethode wordt de biocapaciteit van de aarde in verhouding geplaatst tot onze ecologische voetafdruk. Al ligt de datum voor de wereld als geheel op 22 augustus, voor Nederland ligt de datum zelfs al op 3 mei. Dit betekent dat, indien iedereen zou leven zoals de gemiddelde Nederlander, al op 3 mei meer grondstoffen verbruikt zijn dan de aarde in 2020 kan herstellen. Hiervoor zouden bijna drie aardes nodig zijn. We gebruiken substantieel meer dan de gemiddelde inwoner van de aarde (1,6 aardes).

Overshoot day in 2020

Aarde	22 augustus	1,6 aardes*
Nederland	3 mei	bijna 3 aardes*

*Zoveel aardes zouden er nodig zijn voor voldoende Herstellend Vermogen ten opzichte van de gemiddelde ecologische voetafdruk.

schap zenden we hiermee naar de Schepper? Zeggen we eigenlijk tegen Hem dat we toch liever meer hadden gewild, dat de aarde niet voldoet aan onze wensen? In hoeverre zijn we als gelovigen bereid een contrastgemeenschap te zijn? Wat mag het ons kosten?

Herstel van relaties

Gerechtigheid gaat over relaties, de relatie tussen God en Zijn schepping, tussen mensen onderling en tussen mensen met de rest van de schepping. Ik heb in deze tekst niet het begrip sociale gerechtigheid willen gebruiken, omdat Gods gerechtigheid wat mij betreft per definitie een sociale dimensie heeft. God wil dat heel Zijn schepping tot bloei komt, dat alles de plek heeft die God daarvoor in gedachten heeft, dat alles tot zijn recht komt. Daarvoor is nodig dat God de plek in ons leven krijgt die Hem toekomt. Wij behoren zo met de schepping om te gaan dat ook zij in staat wordt gesteld God te loven. Gerechtigheid is een onderwerp dat te maken heeft met relaties en onderlinge verhoudingen. Wanneer we de lofzang tot God herstellen in onszelf, in anderen en in de schepping werken we aan Zijn Koninkrijk, waarvan het fundament recht en gerechtigheid is (Ps.89:15). Bij het herstellen van de lofzang ontstaat er harmonie (*shalom*): 'De vrucht van de gerechtigheid zal vrede zijn, en de uitwerking van de gerechtigheid: rust en veiligheid tot in eeuwigheid.' (Jes.32:17)

Niet ingewikkeld, wel confronterend

Gods gerechtigheid is niet ingewikkeld, wel kan ze confronterend zijn. Maar ze is ook verlossend. Gods gerechtigheid wordt ons onverdiend toegerekend, maar is ook een niet-vrijblijvende oproep om de lofzang te herstellen waar dat nog moet gebeuren. Dit zien we terug aan de avondmaals-tafel. Daar denken we aan de ontvangen genade, tegelijk worden we geroepen daarvan te delen. Paulus was niet voor niets boos toen aan de avondmaalstafel de een honger had en de ander dronken was (1 Kor.11:21). Ook Jesaja 58 laat zien dat het bij Gods gerechtigheid om heel praktische zaken gaat. Het gaat erom dat we Gods gerechtigheid zichtbaar maken door het ontbinden van banden, door onderdrukten vrij te laten gaan, eten te geven aan degenen die honger hebben, ontheemden een thuis te bieden en iemand die naakt is te kleden (vs.1-7): 'Dan zal uw licht doorbreken als de dageraad, en uw herstel snel intreden. Uw gerechtigheid zal voor u uit gaan en de heerlijkheid van de HEERE zal uw achterhoede zijn.' (vs.8). Als we meehelpen de lofzang te herstellen, dan zal men daar doorheen iets van God zien, 'Laat alles wat adem heeft de HEERE loven. Halleluja!' (Ps.150:6).

Wij behoren zo met de schepping om te gaan dat ook zij in staat wordt gesteld God te loven

Gespreksvragen:

1. Wat is jouw definitie van gerechtigheid en op welke manier denk je dat die overeenkomt of misschien contrasteert met hoe de Bijbel erover spreekt?
2. Aan welke concrete situaties denk je in je eigen omgeving? Hoe kun je Gods gerechtigheid daar concreet zichtbaar maken?
3. Welke rol hoort de (lokale) kerk volgens jou te spelen in het doen van recht?
4. Op welke manier kan de kerk recht doen aan de schepping?
5. Wat mag gerechtigheid jou kosten?

Auteur van deze brochure is Antonie Treuren, voorheen zendingswerker namens de GZB in Colombia en nu werkzaam als programma- en projectleider Inclusieve Agribusiness bij Woord en Daad.

Uitgave van de Gereformeerde Bond in de Protestantse Kerk
Bijlage bij *De Waarheidsvriend*, 17 september 2020

Kleine Fluitersweg 253, 7316 MX Apeldoorn |
tel. 055-5766660

www.dewaarheidsvriend.nl | www.gereformeerdebond.nl

Verder lezen:

- Miroslav Volf, *Een nieuw verleden. Omgaan met herinneringen in een gebroken wereld*. Amsterdam, 2009
- Roelf Haan, *Vergeeten vragen. Humanisme in economisch-theologisch perspectief*. Middelburg, 2016
- Johan Graafland, *Het oog van de naald. Over de markt, geluk en solidariteit*. Utrecht, 2007
- Johan Graafland, *En God schiep. Over dieren en rentmeesterschap*. Heerenveen, 2015
- Roel Jongeneel, *Eerlijke economie. Calvijn en het sociaaleconomisch leven*. Amsterdam, 2012
- Martine Vonk, *Genieten van genoeg*. Amsterdam, 2013